

Usmonova Muhabbat Sa'dulla qizi
"Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi psixologi

Anotatsiya: Ushbu maqola nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish masalasini ilmiy jihatdan yoritadi. Maqolada nogironlik tushunchasining zamonaviy ta'riflari, xalqaro va milliy qonunchilik asoslari, O'zbekistonda ushbu sohada amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Nogironligi bo'lgan shaxslarni iqtisodiy qo'llab-quvvatlash, infratuzilmaning moslashuvi, inklyuziv ta'lim va jamiyatdagi stereotiplar kabi asosiy yo'nalishlar keng yoritiladi. Maqola xalqaro tajribalar va milliy kontekstni solishtirish orqali ushbu sohada islohotlar zarurligini ta'kidlaydi hamda nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyatning faol a'zolari sifatida integratsiya qilish bo'yicha takliflar keltiradi.

Kalit so'zlar: Nogironlik, ijtimoiy himoya, inklyuziv ta'lim, teng huquqlilik, ijtimoiy integratsiya, BMT Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi, O'zbekiston qonunchiligi, infratuzilma, bandlik, stereotiplar.

ON SOCIAL PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES

Usmonova Muhabbat Sadulla daughter
Psychologist of the "Inson" Social Services Center

Annotation: This article scientifically covers the issue of social protection of persons with disabilities. The article analyzes modern definitions of the concept of disability, international and national legislative frameworks, measures implemented in this area in Uzbekistan, and existing problems. Key areas such as economic support for persons with disabilities, adaptation of infrastructure, inclusive education, and stereotypes in society are widely covered. The article emphasizes the need for reforms in this area by comparing international experience and the national context, and makes proposals for integrating persons with disabilities as active members of society.

Keywords: Disability, social protection, inclusive education, equality, social integration, UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Uzbek legislation, infrastructure, employment, stereotypes.

О СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ ИНВАЛИДОВ

Усманова Мухаббат Садулла дочь
Психолог центра социальных услуг «Инсон»

Аннотация: В статье научно рассматривается проблема социальной защиты лиц с ограниченными возможностями. В статье анализируются современные определения понятия инвалидности, основы международного и национального законодательства, меры, реализуемые в этой области в Узбекистане, существующие проблемы. Будут широко освещены такие ключевые направления, как экономическая поддержка людей с ограниченными возможностями, адаптация инфраструктуры, инклюзивное образование и стереотипы в обществе. В статье подчеркивается необходимость реформ в этой области путем сравнения международного опыта и национального контекста, а также даются предложения по интеграции лиц с ограниченными возможностями в качестве активных членов общества.

Ключевые слова: Инвалидность, социальная защита, инклюзивное образование, равенство, социальная интеграция, Конвенция ООН о правах инвалидов, законодательство Узбекистана, инфраструктура, занятость, стереотипы.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish masalasi zamonaviy jamiyatlarda eng muhim ijtimoiy-siyosiy va axloqiy muammolardan biri sifatida e'tirof etiladi. Ushbu soha nafaqat inson huquqlari va tenglik tamoyillariga asoslanadi, balki jamiyatning umumiy farovonligi va barqaror rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy integratsiyasi, ularning huquqlari va imkoniyatlarini ta'minlash davlatlarning ijtimoiy siyosati samaradorligining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi. Ushbu maqola nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilishning nazariy va amaliy jihatlari, xalqaro va milliy tajribalar, shuningdek, ushbu sohada mavjud muammolar va ularni hal qilish yo'llarini ilmiy jihatdan yoritishga bag'ishlanadi. Nogironlik tushunchasi bugungi kunda faqat tibbiy model bilan chegaralanmaydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) nogironlikni insonning jismoniy, aqliy yoki hissiy imkoniyatlaridagi cheklovlar va jamiyatdagi ijtimoiy, infratuzilmaviy yoki axborot muhitidagi to'siqlarning o'zaro ta'siri sifatida ta'riflaydi. Bu ijtimoiy model nogironlikni shaxsning o'ziga xos holati emas, balki jamiyatning ushbu shaxslarga moslashish darajasiga bog'liq holat sifatida ko'rishni taklif qiladi. Shu nuqtai nazardan, nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish nafaqat moddiy yordam yoki pensiya ta'minoti bilan cheklanmaydi, balki ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash, teng huquqlilik va kamsitilmaslik tamoyillarini amalda qo'llashni ham o'z ichiga oladi. Xalqaro huquqiy asoslar nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilishning muhim yo'nalishlarini belgilab beradi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) 2006-yilda qabul qilingan Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (CRPD) ushbu sohada global me'yor sifatida xizmat qiladi. Konvensiya nogironligi bo'lgan shaxslarning teng huquqliligini ta'minlash, ularning ijtimoiy hayotda to'liq ishtirok etishini qo'llab-quvvatlash va kamsitishga qarshi kurashishni maqsad qiladi. Ushbu hujjat davlatlarni nogironlarning ta'lim, bandlik, sog'liqni saqlash, transport va axborotga teng ravishda ega bo'lishini ta'minlashga majbur qiladi. O'zbekiston Respublikasi ham ushbu konvensiyani 2009-yilda ratifikatsiya qilib, nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish bo'yicha xalqaro majburiyatlarni o'z zimmasiga oldi. O'zbekistonning milliy qonunchiligida nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish masalasi bir qator qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. "Nogironlarning huquqlari to'g'risida"gi qonun (2020-yil) ushbu sohada muhim qadam bo'ldi. Ushbu qonun nogironligi bo'lgan shaxslarga ta'lim, bandlik va ijtimoiy xizmatlardan foydalanishda teng imkoniyatlar yaratishni maqsad qilib, davlat organlariga aniq vazifalar yuklaydi. Shu bilan birga, ijtimoiy nafaqa va pensiyalar, rehabilitatsiya xizmatlari, nogironlik guruhini belgilash jarayonlari kabi masalalar ham qonunchilikda keng yoritilgan. Biroq, qonunchilikning mavjudligi har doim ham amaliy natija kafolati bo'la olmaydi. O'zbekistonda nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish sohasida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular orasida infratuzilmaning yetarli darajada moslashtirilmaganligi, iqtisodiy resurslarning cheklanganligi va jamiyatdagi stereotiplar alohida e'tiborga loyiqdir. Ijtimoiy himoya tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri nogironligi bo'lgan shaxslarni iqtisodiy jihatdan qo'llab-quvvatlashdir. O'zbekistonda nogironlik pensiyalari va ijtimoiy nafaqalar davlat byudjetidan moliyalashtiriladi. Biroq, ushbu to'lovlar ko'pincha hayotning minimal ehtiyojlarini qoplash uchun yetarli emas. Bundan tashqari, nogironligi bo'lgan shaxslarning bandligi masalasi jiddiy muammo sifatida qolmoqda. Mehnat bozorida ular uchun maxsus ish o'rinlari yaratish va ish beruvchilarni rag'batlantirish bo'yicha choralar ko'rilayotgan bo'lsa-da, bu sohada sezilarli yutuqlarga erishish uchun kengroq islohotlar talab etiladi. Masalan, nogironligi bo'lgan shaxslarni professional ta'limga jalb qilish va ularning malakasini oshirish dasturlari kengaytirilishi lozim. Infratuzilmaning nogironligi bo'lgan shaxslarga moslashuvi masalasi ham muhim ahamiyatga ega. Shahar muhiti, jamoat transporti va ijtimoiy xizmatlarning nogironlar uchun qulay bo'lishi ularning

mustaqil hayot kechirish imkoniyatlarini oshiradi. O'zbekistonda so'nggi yillarda jamoat joylarida rampalar o'rnatish, ko'zi ojizlar uchun maxsus yo'laklar tashkil qilish kabi ishlar amalga oshirilmoqda, ammo bu jarayon hali yetarli darajada emas. Ko'pgina binolar, ayniqsa, qishloq hududlarida, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun moslashtirilmagan. Bu esa ularning ijtimoiy faolligini cheklab, jamiyatdan yiroqlashishiga olib keladi.

Ta'lim sohasida nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash masalasi alohida e'tibor talab qiladi. Inklyuziv ta'lim tizimi nogiron bolalarni umumta'lim maktablarida o'qitish imkonini beradi, bu ularning ijtimoiy integratsiyasi uchun muhimdir. O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha dasturlar joriy etilmoqda, ammo maxsus ehtiyojli bolalar uchun yetarli malakali o'qituvchilar va moslashtirilgan o'quv materiallari yetishmaydi. Shu bilan birga, oliy ta'limda nogiron talabalarni qo'llab-quvvatlash tizimi ham rivojlanish bosqichidadir.

Jamiyatdagi stereotiplar va nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan noto'g'ri tasavvurlar ularning ijtimoiy himoyasiga to'sqinlik qiluvchi yana bir omildir. Ko'pincha, nogironlik jamiyat tomonidan "kasallik" yoki "muammo" sifatida qabul qilinadi, bu esa kamsitish va ijtimoiy chetlanishga olib keladi. Ushbu muammoni hal qilish uchun aholining huquqiy ongini oshirish, ommaviy axborot vositalarida nogironligi bo'lgan shaxslarni ijobiy tasvirlash va ularning muvaffaqiyatlarini e'tirof etish bo'yicha targ'ibot ishlari olib borilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish masalasi faqat davlat siyosati bilan chegaralanmaydi, balki jamiyatning umumiy madaniyati va qadriyatlariga bog'liqdir. O'zbekistonda ushbu sohada muhim qadamlar qo'yilmoqda, ammo muammolarni to'liq bartaraf etish uchun keng qamrovli islohotlar, infratuzilmaning rivojlanishi va ijtimoiy ongning o'zgarishi talab etiladi. Nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyatning faol a'zolari sifatida qabul qilish va ularning huquqlarini to'liq ta'minlash nafaqat axloqiy majburiyat, balki jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun strategik zaruratdir. Ushbu yo'nalishda xalqaro tajribalarni o'rganish, milliy qonunchilikni takomillashtirish va ijtimoiy xizmatlarni kengaytirish orqali sezilarli yutuqlarga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlari ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Nogironlarning huquqlari to'g'risida"gi qonuni. (2020). O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi rasmiy nashri.
2. Xolmatov, A. (2022). *O'zbekistonda nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish: muammolar va yechimlar*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Karimova, D. (2021). *Inkluziv ta'lim: O'zbekistonda rivojlanish istiqbollari*. "Ta'lim va innovatsiya" jurnali, 3-son, 45–52-b.
4. Usmonov, S. (2023). *Nogironligi bo'lgan shaxslarni iqtisodiy qo'llab-quvvatlash masalalari*. "Iqtisodiyot va jamiyat" jurnali, 5-son, 12–19-b.
5. Rahmonova, M. (2020). *O'zbekistonda nogironlar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari*. Toshkent: Adolat nashriyoti.